АДАМ ЌЪЌЫЌТАРЫНЫЊ ЖАЛПЫЃА БІРДЕЙ ДЕКЛАРАЦИЯСЫ

ПРЕАМБУЛА

Адам баласы ђйелменінің барлыќ мђшелеріне tsн ќадір-ќасиетін, ќђќыќтарының теңдігі мен тартып алынбайтындыѓын тану, бостандыќ пен sділдіктің жsне жалпыѓа бірдей бейбітшіліктің негізі болып табылатынына назар аудара отырып,
адам ќђќыќтарына деген елемеушілік, менсінбеушілік адам баласы арының зыѓырданын ќайнататын таѓылыќ жаѓдайѓа sкеліп соѓатынына жsне дђние жђзі адамдары сљз бен наным-сенім бостандыќтарына ие болып, ђрей мен мђќтаждыќтан ада бола алатын ортаны ќђру - адам баласының жоѓары мsртебелі ђмтылысы деп жарияланѓанына назар аудара отырып,
адам баласы зорлыќ-зомбылыќ пен ќанауѓа ќарсы кљтеріліске мsжбђр болатын жаѓдайды тудырмау ђшін, адам ќђќыќтары заң билігімен ќорѓалуы керек екеніне назар аудара отырып,
халыќтар арасында достыќ ќарым-ќатынастың дамуына жsрдемдесу керек екеніне назар аудара отырып,
БіріккенЋлттар елдері љз Жарѓысында негізгі адам ќђќыќтарына, жеке адам басының ќадір-ќасиеті мен ќђндылыѓына жsне ерлер мен sйелдердің теңдігіне сенімдерін растап, sлеуметтік прогресс пен адамѓа ылайыќ љмір сђру деңгейін, наќтыланѓан бостандыќтардан тыс, кең ауќымды бостандыќтарды арттыруѓа жsрдемдесу керек деген шешімге келгендеріне назар аудара отырып,
мђше-мемлекеттер Біріккен Ћлттар Ћйымымен ынтыќтамаса отырып, адам ќђќыќтары мен негізгі бостандыќтары жалпыѓа бірдей ќђрметтеліп саќталуына ыќпал жасауѓа міндеттенгендеріне назар аудара отырып,
осы міндеттемелерді толыќќанды жђзеге асыру жолында осы ќђќыќтар мен бостандыќтардың мsн-маѓынасы мен ерекшеліткterін ђѓынып тђсінудің маңызы зор екендігіне назар аудара отырып,
БАС АССАМБЛЕЯ,

Адам ќђќыќтарынынь жалпыѓа бірдей Декларациясын бџкіл халыќтар мен мемлекеттердіњ ђмтылыстары арќылы sр адаммен ќатар, ќоѓамныњ sр органы осы декларацияны џнемі жадында тђтып, білім беру жsне аѓарту жђмыстары арќылы осы ќђќыќтар мен бостандыќтарды ќадір тђтуѓа ыќпал жасап, џлттыќ халыќаралыќ шаралар арќылы Ђйымныњ мџше-мемлекеттерініњ халыќтарымен ќоса, олардыњ юрисдикциясына ќарасты территорялардыњ халыќтары арасында да, жалпыѓа бірдей тиімді тџрде танылып, жџзеге асырылуы џшін алѓа ќойылѓан маќсат ретінде жария етіп отыр.

1 бап

Барлыќ адамдар тумысынан азат жsне ќадір-ќасиеті мен кђќыќтары тењ болып дџниеге келеді. Адамдарѓа аќыл-парасат, ар-ождан берілген, сондыќтан олар бір-бірімен туыстыќ, бауырмалдыќ ќарым-ќатынас жасаулары тиіс.

2 бап

Sр адам, нsсіліне, тџр-тџсіне, жынысына. тіліне, дініне, саяси немесе басќа да наным-сенімдеріне, ђлттыќ, немесе sлеуметтік тегіне, мџліктік. тектік-топтыќ, немесе басќа да жаѓдаяттарѓа ќарамастан осы Декларацияда жарияланѓан барлыќ ќђќыќтар мен бостандыќтарѓа алаланбай, бірдей тењ ие болуы тиіс. Сонымен ќатар, ешкім де љзі тђратын елініњ, не болмаса территорияныњ саяси, ќђќыќтыќ, немесе халыќаралыќ мsртебесініњ негізі бойынша, жsне де ол территория тsуелсіз, sлде біреудіњ ќарамаѓында, sлде љзін-љзі басќарушы емес, немесе оныњ егемендігі sртџрлі нысанда шектеулі болѓан кџнніњ љзінде де, алаланбауы тиіс.

3 бап

Sр адам љмір сџруге, бостандыќта болуѓа жsне оныњ жеке басына ќол сђѓылмауына ќђќылы.

4 бап

Ешкім де ќђлдыќта немесе кіріптарлыќта ђсталуы тиіс емес. Ќђлдыќ пен ќђл саудасына, ќандай тџрде болса да, тыйым салынады.

5 бап

Ешкім де азапталуѓа немесе ќадір-ќасиетін ќорлайтындай адамшылыќќа жатпайтын ќатыгездік жолмен жsбірленуге, немесе жазалануѓа тиіс емес.

6 бап

Sр адам ќай жерде жџрсе де, ќђќыќтыќ субъектісі ретінде танылуына ќђќылы.

7 бап

Зањ алдында жђрттыњ бsрі тењ жsне де зањ арќылы алаланбай, бірдей тењ ќорѓалуѓа ќђќылы. Барлыќ адам осы Декларацияныњ ережелерін бђзатын кемсітуден жsне кемсітуге арандатушылыќтыњ барлыќ тџрінен тењ ќорѓалуѓа ќђќылы.

8 бап

Sр адам, конституциямен, немесе зањмен берілген негізгі ќђќыќтары бђзылѓан жаѓдайда, ќђќыѓын ќђзыретті ђлттыќ сот арќылы тиімді тџрде ќалпына келтіруге ќђќылы.

9 бап

Ешкім де негізсіз тҧтқындалуға, қамауда ҧсталуға немесе қуғынға ҧшыратылуға тиіс емес.

10 бап

Sр адам, ҩзінің қҧқықтары мен міндеттерін анықтап, ҩзіне тағылған қылмыстық айыптаудың негізділігін белгілеу ҥшін, ісі толық теңдік негізінде, sділеттік талаптарға сай, тsуелсіз жsне sділ сот арқылы ашық қаралуына қҧқығы бар.

11 бап

1. Қылмыс жасады деп айыпталған sр адам, қорғану қҧқығы қамтамасыздандырылып, заңды жsне ашық сот талқылауы оның кінsсін толық анықтағанға дейін, кінsсіз деп есептелуге қҧқығы бар.
2. Ешкім де жасаған sрекеті немесе sрекетсіздігі негізінде, егер ол sрекеті ҧлттық заңдар мен халықаралық қҧқық бойынша қылмыс болып саналмаса, жауапқа тартылмайды. Сонымен қатар қылмыс ҥшін берілген жаза, қылмыс жасалған кезде заңмен кҩзделген жазадан ауыр болмауға тиіс.

12 бап

Sр адам жеке жsне отбасылық ҩміріне ҩзгелердің ҩз бетінше араласуынан, озбырлық жасап баспанасына, хат жазысып-алысу қҧпиясына қол сҧғуынан, ар-намысы мен абырой беделіне нҧқсан келтіруінен қорғалуға қҧқығы бар.

13 бап

1. Sр адамның sр мемлекеттің ішінде жҥріп-тҧруына жsне ҩз қалауынша тҧратын мекен-жайды таңдауына қҧқығы бар.

2. Sр адам кез-келген елден, соның ішінде љзінің туѓан елінен, басќа елге ќоныс аударуѓа жsне љз еліне ќайтып оралуѓа ќђќылы.

14 бап

1. Sр адамның ќуѓынѓа ђшыраѓан жаѓдайда, басќа елдерден баспана іздеп жsне сол баспананы пайдалануѓа кђќыѓы бар.
2. Бђл ќђќыќ шынтуатында саяси емес ќылмыстың негізінде, немесе Біріккен Ђлттар Ђйымының маќсаттары мен ќаѓидаларына ќайшы келетін sрекеттері џшін ќуѓындалѓандарѓа жџрмейді.

15 бап

1. Sр адамның азаматтыќќа ќђќыѓы бар.
2. Ешкімді де азаматтыѓынан немесе азаматтыѓын љзгерту ќђќыѓынан еріксіз айыруѓа болмайды.

16 бап

1. Ksмелеттік жасќа толѓан ерлер мен sйелдер љздерінің нsсіліне, ђлтына, дініне ќарамастан некеге тђрып, отбасын ќђруѓа ќђќылы. Олар некеге тђрѓан, некеде болѓан жsне ажырасќан кезде бірдей кђќыќтарды пайдаланады.
2. Неке, тек екі жаќтың љзара еркін жsне толыќ келісімі бойынша ѓана ќиылады.
3. Отабасы ќоѓамның табиѓи жsне негізгі ђясы болып табылады, жsне ќоѓам мен мемлекет тарапынан ќорѓалуѓа кђќылы.

17 бап.

1. Sр адамның дџние мџлікті жеке љзі, немесе басќалармен бірлесіп иемденуге ќђќыѓы бар.
2. Ешкім де љз мџлкінен еріксіз айрылмауѓа тиіс.

18 бап

Sр адам ой-пікір, ар-ождан жsне дін бостандығына ќђќығы бар; бђл ќђќыќ љз дінін немесе наным--сенімін љзгерту еркіндігін, љз дінін, наным-сенімін жеке љзі, немесе басќа адамдармен бірігіп тђтып, жария тұрде, немесе жеке жолмен уағыздау, ќђдайға ќђлшылыќ ету, діни салт-жораларын орындау бостандығын да ќамтыйды.

19 бап

Sр адам наным-сенім бостандығына жsне љз кљзќарасын еркін білдіруіне ќђќығы бар; бђл ќђќыќ љз наным-сенімін кедергісіз ђстану еркіндігін јsне мемлекеттік шекаралар тsртібіне тsуелді болып ќалмай, аќпараттар мен идеяларды еркін іздеп, кез-келген ќђралдар арќылы тарату бостандығын да ќамтыйды.

20 бап

1. Sр адамның бейбіт жиналыстар жsне ассоциацияаларды ќђру бостандығына ќђќығы бар.
2. Ешкімді де белгілі бір ассоциацияға зорлыќпен кіргізуге болмайды.

21 бап

1. Sр адамның, љз елін басќару ісіне тікелей љзі, немесе ерікті тұрде сайланған љкілдері арќылы ќатысуға ќђќығы бар.
2. Sр адам љз елінде мемлекеттік ќызметке тең дsрежеде ќол жеткізуге ќђќылы.
3. Халыќтың еркі ұкімет билігінің негізі болуы тиіс; бђл ерік мерзімді жsне бђрмаланбаған сайлау арќылы жұзеге асырылуы тиіс . Сайлау жалпыға бірдей тең сайлау ќђќығы негізінде, жасырын дауыс беру жолымен, немесе осы сияќты сайлау бостандығын ќамтамасыз ететін басќа да, осы мsндес sдістер арќылы љткізілұі тиіс.

22 бап

Sр адам, ќоғам мүшесі ретінде, sлеуметтік жағынан ќамсыздандырылуына жsне оның ќадір-ќасиеті ќолдау табуына, жеке басы еркін кемелденуіне ќажетті экономикалыќ, sлеуметтік жsне мsдени салалар бойынша ќђќыќтары sрбір мемлекеттің ќђрылымы мен рессурстарына сай, ђлттыќ ыкпал жsне халыкаралыќ ынтымаќтастыќ арќылы жүзеге асырылуына ќђќыгы бар.

23 бап

1. Sр адамның еңбек етуге, јђмыс түрін еркін таңдауға, sділ жsне ќолайлы еңбек жағдайына, жђмыссыздыќтан ќорғалуына ќђќығы бар.
2. Sр адамның ќђндылығы тең еңбегі үшін, нендей бір кемсітусіз, тең еңбек аќы алуына ќђќығы бар.
3. Жђмыс істеп жүрген sр адам љзінің жsне отбасының ылайыќты љмір сүруін ќамтамасыз ететіндей sділ жsне ќанағаттанарлыќ, жsне, ќажет болған кезде, басќа sлеуметтік ќамсыздандыру ќђралдары арќылы толыќтырылып отыратын, сый-сияпатќа ќђќылы.
4. Sр адам кsсіподаќтарын ќђруға жsне љз мүдделерін ќорғау үшін, кsсіподаќтарына кіруге ќђќылы.

24 бап

Sр адам тынығуға жsне мsдени демалуға, оның ішінде аќылға ќонымды шектеулі жђмыс күніне жsне мерзімді аќылы демалысќа, кђќылы.

25 бап

1. 1.Sр адам љзінің жsне отбасы мүшелерінің ден-саулығын sл-ауќатын ќамтамасыз ететіндей, тамаќты, киімді, баспананы, медициналыќ күтімді ќамтыйтын љмір сүру деңгейіне ќђќылы жsне де жђмыссыз ќалған күнде, науќас болған кезде, мүгедек болып ќалған, жесір болып ќалған күнде, ќартайған шаќта, немесе љзіне байланысты

емес басќа да себептермен тіршілік ету мџмкіншілігінен айырылып ќалған жаѓдайда ќамсыздандырылуына ќђќылы.

2. Ана жsне нsресте болу жаѓдайы айрыќша ќамќорлыќ пен кљмек алуѓа кђќыќ береді.Балалардыњ бsрі, некелі немесе некесіз туѓан, бірдей sлеуметтік ќорѓауды пайдаланады.

26 бап

1. Sр адамныњ білім алуѓа кђќыѓы бар. Білім беру, ењ болмаѓанда бастауыш жsне жалпы білім, тегін болуы тиіс. Бастауыш білім баршаѓа міндетті болуы тиіс. Техникалыќ жsне кsсіптік білім кљпшіліктіњ ќолы жетерліктей болуы тиіс жsне жоѓары білім де, sркімнің ќабілетіне ќарай кљпшіліктіњ ќолы жетерліктей болуы тиіс.
2. Білім беру адамныњ жеке басыныњ толыќ кемелденуіне жsне кђќыќтары мен негізгі бостандыќтарына деген ќђрметті арттыруѓа баѓытталуы тиіс. Білім беру барлыќ ђлттар, нsсілдік жsне діни топтары арасында тџсіністік, шыдамдылыќ пен достыќ ќарым-ќатынас орнатуѓа ыќпал жасап жsне Біріккен Ђлттар Ђйымыныњ бейбітшілікті ќуаттау жолындаѓы јђмысына ыкпал жасап, дем беруі тиіс.
3. Ата-аналардыњ љздерініњ жас балаларына білім беру тџрін тањдауда ќђќыѓы басымды

27 бап

1. Sр адам ќоѓамныњ мsдени љміріне еркін ќатысуѓа, љнерден рахат-лsззат алуѓа, ѓылыми прогресске ат салысуѓа sрі оныњ игілігін пайдалануѓа ќђќылы.
2. Sр адам љзі автор болып табылатын ѓылыми ењбегініњ, sдеби немесе кљркем шыѓармаларыныњ нsтижесінде туындайтын рухани жsне материалды мџдделерін ќорѓауѓа ќђќылы.

28 бап

Sр адам осы декларацияда баянды етілген кђќыќтар мен бостандыќтарды толыќ жџзеге асыра алатын sлеуметтік жsне халыќаралыќ тsртіпке ќђќылы.

29 бап

1. Sр адамныњ, адам баласыныњ еркін жsне толыќ кемелденуіне мџмкіншілік беретін ќоѓам алдында міндеттері бар.
2. Љзініњ ќђќыќтары мен бостандыќтарын жџзеге асыруда sр адам тек басќа адамдардыњ ќђќыќтары мен бостандыќтарын тиісті тџрде тану жsне ќђрметтеу маќсаты кљзделген жаѓдайда ѓана жsне демократиялыќ ќоѓамдаѓы моральдіњ, ќоѓамдыќ тsртіп пен игіліктіњ sділетті талаптарын ќанаѓаттандыру маќсаты кљзделген жаѓдайда ѓана, зањмен белгіленген шектеуге ђшырауы тиіс.
3. Осы бостандыќтар мен ќђќыќтарды жџзеге асырылуы Біріккен Ђлттар Ђйымыныњ маќсаттары мен ќаѓидаларына ќайшы келмеуі тиіс.

30 бап

Осы Декларациядаѓы ешбір ќаѓида ќасыбір мемлекетке, адамдар тобына немесе жеке адамдарѓа аталмыш Декларацияда баянды етілген ќђќыќтар мен бостандыќтарды жоятын ќызметпен айналысу немесе іс-sрекет жасау ќђќыѓын береді деп пайымдалуы тиіс емес.